

УДК [070.1:329.7](477.8386)“192/193”

*Роман ГОЛИК***СТИЛЬ ЯК СТАЛЬ: ЛЕГАЛЬНА Й НЕЛЕГАЛЬНА
ЛІТЕРАТУРА ТА ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГІЧНИХ
КОНЦЕПТІВ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ
В ГАЛИЧИНІ (20–30-ті роки ХХ століття)**

Досліджено розвиток ідеологічних концепцій та стереотипів українського визвольного руху на сторінках легальної й нелегальної літератури в міжвоєнній Галичині. Особливу увагу приділено аналізу стилю та образів тогочасної преси національно-патріотичного (націоналістичного) спрямування на прикладі донцовського “Літературно-наукового вісника”, “Вістника” та “Сурми” – підпільного органу Української військової організації.

Ключові слова: український визвольний рух, література, ідеологія, стереотип, Галичина, “Літературно-науковий вісник”, “Вістник”, “Сурма”.

Ідейна платформа українського повстанського руху 40–50-х років ХХ ст. не виникла з нічого. Їй передував відносно довгий і складний шлях розвитку. Проблема ідеологічної еволюції визвольного руху українців у міжвоєнній Галичині вже не раз привертала увагу дослідників у різних контекстах¹. У цій статті розглянемо лише один її вимір: виникнення й трансформацію його концептів (стереотипів, міфів, ідеологем) та концепцій крізь призму легальної й нелегальної літератури, а також її суспільного резонансу і впливу на ментальність галичан. При цьому основну увагу зосередимо на українській пресі, яку позиціонували як національно-патріотичну чи націоналістичну (оскільки саме вона була розрахована на масового читача).

Легальна лектура: “Вісник” і “вісниківство”. Серед репрезентантів “легального” крила української міжвоєнної преси в Галичині, що суттєво вплинула на формування світогляду майбутніх підпільників (згодом повстанців) особливо виділявся “Літературно-науковий вісник” (ЛНВ), що виходив у Львові впродовж десятиліття (1922–1932), та “Вістник” (1933–1939), що з’являвся під окремою нумерацією. Долю цих видань після того, як їх почав редагувати Дмитро Донцов, уже в загальних рисах висвітлено². Натомість нас цікавить вужчий зріз проблеми:

¹ Див., напр.: *Посівнич М.* Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929–1939 рр. / М. Посівнич. – Львів, 2010. – 368 с.

² *Романюк М.* Українські часописи Львова 1848–1939 / М. Романюк, М. Галушко. – Львів, 2001. – Т. 1: 1848–1900. – С. 678–679; *Шаповал Ю.* Літературно-науковий вісник (1898–1932 рр.): творення державницької ідеології українства / Ю. Шаповал. – Львів, 2000. – С. 197–281. *Дроздовська О.* Вістник / О. Дроздовська // Українські часописи Львова 1848–1939. – Львів, 2003. – Т. 3: 1920–1939. – Кн. 2: 1929–1939. – С. 333–341.

формування “вісниківства” як специфічного ідеолого-естетичного феномена, який вплинув на ментальність частини молодих галичан у 20–30-х роках ХХ ст.

Оновлений, точніше, змінений після Першої світової війни ЛНВ став особливим, дуже дискусійним, але водночас закономірним культурним і політичним явищем. З одного боку, певний час він нібито виконував ту ж місію, що й його попередник із перших десятиліть ХХ ст.: формував літературні смаки української галицької інтелігенції. Однак швидко читачі зауважили зміну не лише естетичних, а й геополітичних орієнтацій часопису. Міжвоєнний “Літературно-науковий вісник” став, образно кажучи, плацдармом зустрічі представників східноукраїнської політичної еміграції в Польщі й Чехословаччині з українцями-галичанами. Поразка Західноукраїнської народної республіки (ЗУНР) і Української народної республіки (УНР) позначилася на мисленні і перших, і других. Їхній суспільний дискурс став значно радикальнішим, ідеологічні цінності змінилися, й це добре відчув та використав головний редактор видання. Насамперед Донцов розумів, що невдача визвольних змагань заклала зневіру галичан у власні сили, але водночас збудила прагнення до реваншу, повторення Листопадового зриву 1918 р. В українській спільноті Галичини функціонував мотив нового Листопада, який у віддаленій перспективі мав би знищити і польську санаційну, і більшовицьку системи та сформувані нову державу.

Крім того, стало зрозуміло, що давня елітарна, напіваристократична картина соціуму поступово розпалася, повоєнне суспільство почало демократизуватися і його головним героєм (дійовим персонажем) стала “людина-маса” Хосе Ортеги-і-Гассета, яким “донцовці” захоплювалися й перекладали. Водночас дуже популярним у тогочасній Європі ще з перших десятиліть ХХ ст. залишався ніцшеанський проект створення надлюдини: людини, яка переступає межу звичайних можливостей та опиняється зверху соціуму, перевищує за усіма параметрами. Усе це значно вплинуло на парадигму нового “Вісника”.

Його ідеологи орієнтували читачів на ідеал вождя з числа тих, котрі “лишили міцні формули життя, які тривали десятки, сотки або й тисячі років і немов у залізний панцир убрали душу одиниці, а слухняні маси вели до великих діл”³. Уже сама ця цитата з програмної статті демонструвала основні критерії “вісниківського” способу мислення: образ провідника, якого безмовно слухає маса; уявлення про сильну душу, “вбрану в залізний панцир”, іншими словами – дисципліновану, керовану вольовим зусиллям психіку. Невипадково серед прози, поезії та публіцистики “Вісника” поступово почали домінувати ті тексти, в центрі яких опинявся образ міцного, аскетичного, “зібраного в кулак” тіла, яке нагадує “камінь, випущений з праці”. Це образ безстрашної людини, завжди готової до бою, протистояння, “пальці якої заціплені на рукоятці меча”, метою якої – вічна боротьба. Невипадково в часописі спеціально вміщували тексти про психологію ризику й відваги⁴. Загалом для нового “Вісника” характерні безкомпромісність, максимальна лаконічність, афористичність і контраст суджень. Ідеологія видання почала відображати уявлення головного редактора та його сподвижників про те, що світ і література чітко поділені на “своє” й “чуже”, “наше” й “не-наше”, позитивне й негативне тощо.

³ Наші цілі // Літературно-науковий вісник. – 1922. – Ч. 1. – С. 1–2.

⁴ Тальон, др. Про ризико (Причинок до психології відваги) // Літературно-науковий вісник. – 1922. – Ч. 1. – С. 47–58.

З багатьох текстів проглядалася концепція Дмитра Донцова: протиставлення сильної і слабкої (слабохарактерної) людини – з одного боку, і двох дискурсів: наступального (прогресивного), міцного й угодовського, занепадницького, сентиментального, “м’якого”, а тому регресивного. За цим самим принципом у середовищі “вісниківців” розглядали історію загалом та українську зокрема. Звідси – концепція войовничого духу давнини, з акцентом на силу меча у княжу добу (це демонструвала, зокрема, особлива прихильність редакторів журналу до текстів Катрі Гриневичевої) й “аргументу шаблі” в козацькі часи. Це вело й авторів, і читачів до культу сили та меча, поряд із культом слова як ідеологічної зброї, що інколи трансформувалося у формулу “стилеть і стилос”. При цьому стилеть у риторичі “вісниківців” не випадково сусидив зі стилосом. Вони культивували й поширювали ідеальний образ фізично й духовно загартованого античного воїна, у “здоровому тілі” якого живе “здоровий дух”. За цією мережею образів та уявлень виразно проглядалася опозиція ідеологій: соціалізму (комунізму) та лібералізму (тілесне й духовне руйнування чи зіпсуття) й інтегрального націоналізму і його різновидів (вияв сили духа).

Проте усе було не так просто. З одного боку, автори “Вісника”, нібито, прагнули пропагувати ментальність українського селянства такою, якою вони її бачили – войовничою та індивідуалістичною, “без пацифізму та соціалізму”⁵. Проте насправді риторика й ідеологія вісниківського дискурсу були продуктом дискусій західноєвропейських інтелектуалів та політиків 20–30-х років ХХ ст. При цьому на сторінках львівського часопису виник синтез не раз дуже протилежних концепцій. Уже в передмові до першого номера фігурували пропагандисти лівих поглядів (Карл Маркс, Фрідріх Енгельс), протестанти (Лютер, англійські пуритани) і їхні противники (отці Католицької Церкви). Невипадковою була також певна асиметрія між ідеалом елітарної постаті, яка веде за собою маси, і дискурсом демократії та соціальної революції, що вимагала знищити бар’єри між інтелектуалом, аристократом і людиною з народу, та зрівняти їх. Неоднорідною була і тематика текстів, які часопис пропонував для читання: одні (як вірші Поля Верлена, Василя Пачовського чи Петра Карманського) – сповнені меланхолії, спокою, розгубленості кінця ХІХ – початку ХХ ст., інші (передусім твори колишніх січових стрільців та представників т. зв. “празької квадриги”, східноукраїнців Євгена Маланюка, Олени Шовгенів (Теліги), Олега Кандиби (Ольжича) – репрезентували саме дискурс боротьби, який відображав радикальні настрої суспільства й приваблював молодь. Зрештою, навіть класичні образи Шевченкової поезії у “Віснику” трактували крізь призму українських визвольних змагань 1918–1919 рр. та волюнтаризму, волі до перемоги – категорій, характерних для міжвоєнної доби⁶. Зрештою, безкомпромісність й прагнення до дії пропагувала й поезія тієї ж Олени Теліги та Олега Ольжича, які від літератури перейшли до політики й стали прихильниками УВО–ОУН. З іншого боку, їх підтримував дискурс Олеса Бабія, який прагнув продовжити “стрілецьку” традицію в міжвоєнній українській літературі.

Зовсім не випадковим на сторінках “Вісника” було те, що в ньому поряд вміщували матеріали про того ж Тараса Шевченка і знакового для середовища часопису політика й письменника Габрієле д’Анунціо, а також робився акцент на категоріях

⁵ Літературно-науковий вісник. – 1922. – Ч. 1. – С. 3.

⁶ Маланюк С. Шевченко і сучасність // Літературно-науковий вісник. – 1929. – Ч. 3. – С. 232.

нації, (арійської) раси тощо. Дискусії довкола них, з одного боку, відображали доволі напружену духовну атмосферу міжвоєнної Європи, антирадянські (антикомуністичні) настрої “вісниківців” та ментальність галичан загалом.

Звичайно, “Вісник” був розрахований на певне коло читачів, насамперед тих, які опонували Комуністичній партії Західної України (КПЗУ), лівиці і таким виданням, як “Сельроб” чи “Нові шляхи”. Ті, хто передплачували “Діло”, також дистанціювалися від цього видання, бо в дискурсі “вісниківців” підпадав під категорію “угодовців та лібералів”; більшість читачів “Ниви” чи “Нової зорі”, попри те, що також відкидали комунізм, не визнавали радикальних лозунгів, а тому не підтримували середовище Донцова та його видання. Відносно близьким за стилем та ідейним спрямуванням до “Вісника” серед легальних видань був “Літопис Червоної Калини”. Його мета – підтримувати пам’ять про визвольні змагання, отже, опосередковано, культивувати ідею опору та мілітарного виховання міжвоєнної української молоді. Однак і це середовище було не повністю “вісниківським”.

Натомість читання “Вісника” і подібних видань стало дуже популярним власне серед тих, хто підтримував ідею підпільної збройної боротьби, зокрема прихильників Організації українських націоналістів (ОУН) та Української військової організації (УВО). Передовсім, до цього спричинився максимально простий, зрозумілий та аподиктичний стиль самого Дмитра Донцова і популярність його “Націоналізму”, який вийшов у друкарні Чину святого Василя Великого (ЧСВВ) (!) 1926 р. Ця книга інспірувала поширення націоналістичної доктрини серед галичан⁷. “Націоналізм”, а разом із ним машинописні копії інших праць головного редактора “Вісника”, активно циркулювали в середовищі “українських революціонерів” міжвоєнного двадцятиріччя⁸. Заклики до “чинного націоналізму” були співзвучні з молодіжним максималізмом і підштовхували читачів – насамперед, юнаків та дівчат – до активних дій і в підсумку звертали їхню увагу на існування підпільного руху. Однак прямо до збройного спротиву “Вісник” та інші легальні видання не закликали, а якщо закликали, то передовсім до боротьби із “зовнішнім” на той час ворогом (під яким мали на увазі СРСР).

Нелегальна література: “Сурма” й видання УВО. Це не дивно. Навіть із досить прозорим й агресивним візуальним символом (лев’ячою пащею, що в чомусь нагадувала емблеми прихильників Муссоліні), що з’явився на його обкладинці після 1933 р., донцовський “Вісник” (передусім завдяки антикомуністичній складовій) балансував на межі між дозволеним і незадоволеним, легальним і нелегальним. Натомість такі демонстративно антиурядові видання, як “Сурма”, відразу були зразком підпільної, забороненої в Польщі, лектури. Навіть наявність цього видання в поштової скриньці чи (тим паче) в помешканні громадянина агенти спеціальних служб трактували як знак симпатій до УВО–ОУН і формальний привід для юридичного переслідування. Тому в самому часописі часто вміщували спеціальне застереження для читачів на зразок: “...не держіть у себе в вдома ніяких річей ні документів ні записок, які би вказували на вашу приналежність до У. В. О”, отже, й самого підпільного видання.

⁷ Про рецепції цієї праці див., напр.: *Сосновський М.* Ідеологія “чинного націоналізму” Дмитра Донцова / *М. Сосновський* // *Націоналізм: Антологія.* – 2-ге вид., переробл. й доп. / [упоряд.: О. Проценко, В. Лісовий]. – Київ, 2006. – С. 628–675.

⁸ Напр.: *Донцов Д.* Патріотизм. / *Д. Донцов.* – Львів, 1936. – 26 с. (машинопис) – (Серія: “Квартальник «Вісника»”. – Ч. 1/9).

Зрештою, стиль і зміст “Сурми”, (який вже був об’єктом дослідницьких студій⁹) з першого номера був не просто безкомпромісним, а виключним. Його автори, зрештою, продовжували традиції давніших еміграційних видань, які описували “польські звірства” супроти мешканців Західної України початку 20-х років ХХ ст. На 1927 р. вони прагнули закорінити у свідомості читачів чітку історіософську візію подій останнього десятиліття в Галичині й Україні та її тогочасного геополітичного становища. В історичному зрізі представники УВО на чолі з Євгеном Коновальцем брали за момент відліку Листопадовий зрив та Визвольні змагання на Великій Україні, описуючи їх як опір польській окупації та більшовицькому нашествю (“як український стрілець голодний і босий з крісом у руці ставив під мурами княжого Львова та над срібнолентним Сяном відважно чоло польському наїзникові, ... як український січовий стрілець з молоденьким та недосвідченим ще галицьким новобранцем боронив золотoverхого Києва перед червоною навалю з півночі”). Культ “Першого Листопада” на сторінках підпільного видання загалом був дуже акцентованим. У Листопадовому зриві 1918 р. автори “Сурми”, як, зрештою, й багато галицьких українців, бачили й прообраз нового майбутнього повстання. Самі ж події цього часу оптимістично розглядали як остаточне пробудження (прозріння) “національної маси – кількавікового раба”: “Вона задивлена тепер у ту ціль, яку вказали борці 1-го листопада. Новий зрив не застане вже темної, рабської отари. В цьому заслуга 1-го листопада”¹⁰.

Водночас редактори підпільного часопису змальовували нову українську ірреденту: знищену державу, поділену на чотири частини, в кожній з яких домінує один із “національних ворогів”: “червоний наїздник” (на схід від Збруча, в УСРР), “трусливий Румун” (“у зеленій Буковині та Бесарабії”), не названий прямо “слов’янський брат” (на “південних збочах синіх Карпат”), і, врешті, ненависний “розпаношений Лях” (“на Захід від Збруча”)¹¹. Ідеологічний проспект видання у новорічному вітанні чітко визначав його воєнно-політичне спрямування, оформлене за допомогою риторики наступу, офензиви. Зрештою, саме майбутня війна залишалася одним із головних концептів, на які орієнтувалися автори підпільного видання. Модерний світовий конфлікт вони бачили крізь призму бліцкригу – швидкого, динамічного ланцюга воєнних дій, мета яких максимально швидка капітуляція супротивника. При цьому підпільники особливо наголошували, що необхідно, насамперед, зламати “войовничого духа” супротивника, деморалізувати його через політичну пропаганду, провокування повстань і саботажі в його тилу.

Вони бачили себе потенційними виконавцями цих завдань, а самих галицьких українців (та й українців загалом) – “невидимим мечем Дамокла, що кожної хвили може впасти на голову ворога. Їх діяльність – це творення атмосфери непевности,

⁹ *Ревера Б.* Часопис УВО “Сурма” (1927–1934 рр.): проблеми видання і розповсюдження / Б. Ревера // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. – Львів, 2002. – Вип. 9/10. – С. 216–230. *Галайко Б.* Часопис “Сурма” – пресовий орган пропаганди Української військової організації / Б. Галайко // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – Львів, 2008. – № 612: Держава та армія. – С. 114–119; *Пастушина В.* Досвід ірландського визвольного руху на сторінках підпільного націоналістичного журналу УВО “Сурма” / В. Пастушина // Вісник Львівського університету. Серія: журналістика. – Львів, 2011. – Вип. 34. – С. 181–187.

¹⁰ 1 листопад 1918 – 1 листопад 1927 // Сурма. – 1927. – Ч. 4. – С. 2.

¹¹ 3 Новим Роком! // Сурма. – 1927. – Ч. 1. – С. 1.

замішання, деморалізації і розкладу ворожої армії”¹². У цьому контексті з’являвся й позитивний образ “незнаних рук” представників поневолених народів, які нишком завдають великої шкоди армії своїх гнобителів. Закладені в такому дискурсі натяки були досить прозорими: під дезорганізованою армією пригноблених у “Сурмі” мали на увазі, насамперед, польське військо, під “незнаними руками” – українських “саботажників”-“революціонерів”. До цього анонімні автори “Сурми” додавали, що в самій польській армії є спеціальний відділ саботажів. У такому тлумаченні прихильники УВО виступали не зрадниками держави, в якій живуть, а воїнами невидимої армії, борцями за втрачену державність, що мало б легітимізувати їхню діяльність в очах світу.

Невипадково редактори пресового органу УВО відразу стали конструювати власний образ героя – українського борця, революціонера, “боєвика”, що мав уособлювати спротив галичан проти репресій польської влади. Це міфічний лицар із сурмою (що мала символізувати заклик до непокори) та мечем (символом збройної боротьби). У поетичній візії авторів він подібний до ніцшеанської надлюдини. По суті, це навіть не образ, а згусток архетипів, що апелювали до емоцій та уяви молодих українців 20-х років ХХ ст.: безсмертний дух, “думка, вполочена в силу”. Його створювали на підставі різкого контрасту, поєднання непоєднуваних уявлень (втім, у дусі “революційного дискурсу” ХХ ст.).

У цьому руслі описували навіть міфічне народження ідеального борця: його мати – “кров помордованих”, повитуха – кат, годувальниці, “пістунки” – Любов і Ненависть, колицкова – шибеничний скрип, казки, на яких він виховується – “зойки катованих”, їжа – страждання (“терпіння”) народу, а учителем виступає Правда. Навіть традиційні категорії релігійного життя в такому контексті змінюються: “церквою” революціонера стають “могили по полях”, дзвонами – звуки розстрілів, конфесією – “віра в народ” тощо. Сам він – теж у дусі революційної риторики першої половини ХХ ст. – ставав апостолом боротьби, трансформованим відповідником християнських святих. Якщо аскет розповсюджує Євангеліє, то український “боєвик”, наголошували творці цієї доктрини, проповідує “святу боротьбу за правду і волю”. Зрештою, зразковий борець, за логікою ідеологів УВО, мав бути принципово іншим, не подібним до пересічного українця: людиною, яка дистанціюється і від радості, і від смутку; безстрашним лицарем¹³. Це місіонер революційного опору, який замість “хреста” несе “меч”, проникає у всі суспільні сфери, прагнучи кардинально змінити ментальність соціуму. Так, борець повинен зробити селян революціонерами, здатними зненавидіти ворога та перетворити свої “рала” в ті ж таки мечі. Серед робітників ідеальний “боєвик” мав припинити поширення ідеї інтернаціоналізму, між воїнами “ворожої армії” та урядниками – усунути категорію лояльності до свого керівництва (її в “Сурмі” трактували як колаборацію) і, зрештою, знищити зародки “ворожої” ідеології в мисленні українських школярів¹⁴. Саме “українського боєвика” в УВО бачили головним спадкоємцем традиції Великого зриву та новим втіленням “героя 1 листопада” 1918 р. Він методично створює розгалужене українське підпілля, щоб наблизити вирішальний бій з ворогами: “...розпростерши підземну сітку під польською державою... сповняє одну частину

¹² Війна будучности // Сурма. – 1927. – Ч. 1. – С. 5.

¹³ Український боєвик іде! // Там само. – С. 2.

¹⁴ Там само. – С. 3.

нашого великого завдання: підготовки останньої оружної розправи над гнобителями українського народу”¹⁵.

Образ ворога в дискурсі авторів “Сурми” був трактований майже однозначно. Це “ненависний Поляк”, “Лях” та “Москаль”, більшовик. Намагання польської інтелігенції та політичних еліт домовитися з галицькими українцями в середовищі УВО трактували лише як формальні вирази підступної польської “вдачі й душі” та “ляцької правди”. Справжня мета поляків і в ХІХ ст., і в 20-ті роки ХХ ст., переконували підпільні автори, – лише інструментальна: “... українською кров’ю викупити свободу Польщі”, щоб панувати над українцями¹⁶. Тогочасну політику Варшави щодо “Східної Малопольщі” редакція “Сурми” розглядала як “рафінований тиск поляків на наші землі”, за яким проглядається не просто “точно обдуманий систем”, а “діявольський плян нищення нас нашими власними руками”¹⁷. Після переходу влади до рук Пiлсудського представники УВО зображали Польську державу авторитарною й агресивною цілістю, “одною великою дефензивною установою, де панує тільки провокація й донощиство”¹⁸. У такому контексті перед читачами виникав не лише негативний образ “Пiлсудського і його Пеовяків”, але й авторитетних представників інших українських політичних сил міжвоєнної Галичини. Їх непримиренні підпільники звинувачували у зростаючій лояльності до польської влади.

На думку радикально налаштованих членів УВО, вона заслуговувала лише повного бойкоту. Будь-який жест примирення та компромісу з українського боку в такій інтерпретації ставав ще одним кроком до колаборації з ворогом: “... ми стаємо свідками, що бувший президент ради міністрів Української Держави, й ціла низка наших визначних політиків не словом, але ділом, своєю присутністю на воєводському раурті у Львові документує перед цілим світом свій лоялізм супроти польської держави”, – звинувачували представники УВО “поміркованих” українських діячів¹⁹. Навіть зусилля польських державних чинників у боротьбі з природними стихіями (наприклад, повинню) редактори “Сурми” розглядали як підступ, намагання деморалізувати постраждалих українських селян, переманити їх на ворожий бік: “І знов польська влада використовуватиме катастрофу, старатись буде охлапами панського стола нищити душу нашого селянства та ломити його відпорність. І знов піде провокація, фаворитування хрунівства...”. Щобільше, підпільники зображали головним винуватцем таких катаклізмів саме польську “займанщинську” державу, яка запрошує на українські землі “зайд-мазурів” та оплачує провокаторів конфідентів, а не вкладає кошти в регулювання галицьких рік²⁰.

Не дивно, що, творячи культ власних героїв, страчених за участь в антипольських актах (Луцейка, Крупи, Шеремети, Мельничука) творці “Сурми” бачили мужність бойовиків УВО власне в тому, що ті викривають дволикість “ляхів” й відкрито кидають їм виклик: “Убийте нас Ляхи! Бо ми бажали слави // Батьківщині своїй; творили Барикади; // І хто це ви такі, давно вже ми пізнали // Та Ваші наміри, такі гидкі й

¹⁵ 1 листопад 1918 – 1 листопад 1927 // Там само. – Ч. 4. – С. 2.

¹⁶ Польські залициння і ради з-перед 1863 р. // Там само. – Ч. 1. – С. 3–6.

¹⁷ Під сучасну хвилю // Там само. – Ч. 3. – С. 1.

¹⁸ Там само. – С. 2.

¹⁹ Там само.

²⁰ Повінь // Сурма. – 1927. – Ч. 3. – С. 7.

лукаві”²¹. У цю парадигму повністю вписувалася й оцінка замаху на керівника кураторії Львівського шкільного округу Станіслава Собінського: його вбивство в “Сурмі” коментували гранично позитивно – як “удачний стріл” (вдалий постріл), що знищив “одного з тих, хто кривавими буквами записався в історії українського шкільництва”. Щобільше, підпільники натякали, що співчуття до вбитого ворога серед українців Галичини має замінити протилежне бажання: ліквідувати інших недругів²².

Водночас ідеологи УВО використовували в інформаційних війнах із польською владою та політиками ще один прийом: покликалися на досвід польських революцій й теорії політиків польської ж правіці (наприклад, Романа Дмовського). Їх наводили як зразки, котрі українці мали би водночас і засуджувати (як докази польської “перфідності й цинізму”), і використовувати у власній боротьбі з “окупаційним режимом”. Врешті, деякі з цих висловлювань були не тільки провокативними, але й непрямо відображали ідеологію, аналогічну тій, якої дотримувався Провід Української військової організації²³. Так, її представники спростовували звинувачення у шпигунстві й антидержавній діяльності, висуваючи дуже різні контраргументи. З одного боку, зображали українське підпілля “виявом антипольського духу всього українського народу”, а з іншого – звинувачували прихильників Юзефа Пілсудського в тому, що той сам відносно недавно був саботажником-революціонером й боровся проти Російської імперії “як розвідчик... на услугах австрійського генерального штабу”, а тому не має морального права осуджувати українське підпілля²⁴.

Загалом, на той же 1927 р. в УВО відстоювали й повторювали тезу: “...разом з Польщею йти не сміємо, з Ляхом... спілки ніякої мати не можемо”. Загрозу зі Сходу, з СРСР, наприкінці 20-х спочатку сприймали як другорядну відносно польської (“йти з більшовиками немає рації”). Натомість у цьому дискурсі проголошено ідею утворення чи відродження “Самостійної національної української держави”. Зручним контекстом для її нового виникнення українські підпільники вважали хитке міжнародне становище в Європі та, найголовніше, майбутню війну між Англією й Радянським Союзом. З одного боку, Євген Коновалець та його однодумці покладали на цей здогадний конфлікт особливі надії, проте з іншого – розглядали Англію як союзницю Польщі, яка інструменталізує українців та їхню справу, щоб лише вигідно використати для майбутнього протистояння²⁵. У трактуванні членів УВО Англія виступала аналогом Польщі, імперією, що зазіхає на незалежність народів, які не хочуть бачити її своєю батьківщиною. Тут, але не тільки в цьому, можна шукати корені позитивної оцінки ірландського республіканського руху на сторінках українського видання від початку його появи. Ірландці виглядали героями-революціонерами, організаційна субординація та дисциплінованість, дух опору яких мали стати прикладом для українського підпілля в Галичині²⁶. Поряд

²¹ Левич. Борцям! // Там само. – Ч. 1. – С. 3.

²² Новий стріл // Там само. – С. 6.

²³ Сурма. – 1927. – Ч. 2. – С. 3; Ч. 4. – С. 2.

²⁴ Щоб баламуцтво не ширилось! // Там само. – Ч. 4. – С. 7.

²⁵ Назріваючі конфлікти // Там само. – С. 1–2.

²⁶ Революційний рух в Ірландії // Там само. – С. 4–5; Ч. 3. – С. 4–5; Революційний рух Ірландії (sic!) // Сурма. 1927. – Ч. 4. – С. 6–7; Революційний рух Ірландії // Там само. – Ч. 5. – С. 2–4; Пастушина В. Досвід ірландського визвольного руху на сторінках підпільного націоналістичного журналу УВО “Сурма” / В. Пастушина // Вісник Львівського університету. Серія: журналістика. – Львів, 2011. – Вип. 34. – С. 181–187.

із цим, авторитетами для редакторів “Сурми” слугував і популярний тоді лідер Італії Беніто Муссоліні та публіцист та теоретик націоналізму Дмитро Донцов, і колишній український січовий стрілець та правник Володимир Старосольський. Їхні афоризми автори підпільного часопису вміщували як своєрідний матеріал для читачьких роздумів.

На частину відомих постатей, суспільних та етнополітичних рухів редактори часопису реагували двозначно. Так, щодо паризького процесу Самуїла (Шльомо) Шварцбада, звинуваченого у вбивстві Симона Петлюри, керівники УВО висували претензії до обох сторін. У середовищі Євгена Коновальця Петлюру та його прихильників звинувачували в непослідовності. Натомість реакцію єврейських організацій на суд (поширення стереотипу українця як погромника та антисеміта) тут вважали негативним виявом прагматичної “жидівської етики/психіки” та невдячності щодо українських революціонерів. Вони, наголошували анонімні автори часопису, робили благородні жести в бік єврейського соціуму, трактуючи його як потенційного союзника в боротьбі з польською владою, однак одержали негативний сигнал: “Ця ... тактика не нова. Ми бачили її вже в процесі Штайгера, коли то В. О. не хотіла невинної жертви й мала мужність заявити сейчас після атентату на Войцеховського, що атентат виконав не Штайгер, а член В.О. І як відповіли жиди на наш мужеський поступок? Цілі стовпи краєвих жидівських часописів, всі часописи за кордоном були переповнені в часі процесу Штайгера скаженою нагінкою на нас”²⁷.

Натомість представники УВО звинувачували галицьких євреїв у лояльності до Польської держави й небажанні відкрито виступити проти неї, щоб помститися за національні кривди. Однак причину цього вони розглядали крізь призму власного стереотипу єврея та його національної вдачі: “Чому ці великі опікуни Шварцбарта..., сторожі покривджених і местники забули про погроми, які справили безборонним і невинним жидом польські жовніри у Львові? Чому ж не знайшовся якийсь местник з поміж народу Ізраїля, який вбивби був Пілсудського як вождя польської армії? – Це не є в жидівським характері. В їх натурі лежить вдаряти не в сильного, а в слабого...”²⁸. Водночас у часописі констатували, що процес над Шварцбардом надовго знищив довіру між українцями та євреями, звинувачуючи в цьому останніх.

Також у середовищі “Сурми” прагнули не лише інформувати читача, але й давати йому практичні вказівки, використовуючи досвід діяльності підпільних організацій в інших державах²⁹. Тому автори нелегального видання пропагували образ зразкового підпільника – людини, яка вміє мовчати й не розголошувати таємниці, постійно остерігаючись можливих провокацій. При цьому провокацію й провокаторів в Українській військовій організації розглядали як одну з основних загроз визвольному руху. Показово, що класичним прикладом провокаторів для тогочасних підпільників слугували ті, які видавали діячів російської революції царській таємній поліції (Євно Азеф, Жученко, Маліновський)³⁰. Зі свого боку, видання навіть вміщувало поіменні списки тих, хто, за інформацією підпільників, був провокатором. Крім імен чи псевдонімів, підпільники наводили також комплекси ознак, котрі мали б демаскувати прихованих ворогів, потенційних конфідентів

²⁷ Паризький процес // Сурма. – 1927. – Ч. 4. – С. 5.

²⁸ Там само. – С. 6.

²⁹ Бібліографія. Політичні тайні організації // Там само. – С. 8.

³⁰ Дещо про провокацію // Сурма. – 1927. – Ч. 5. – С. 6–7.

польської поліції: зріст, рід занять, приблизний вік, колір волосся та особливі звички, часто більш або менш деталізовані (“брунет (шпакуватий)”, “носить цвікер”, “цілими днями крутиться вулицями Львова. Дуже часто можна його подибати на вул. Руській і в каварні “Гостинниця”; “працює в “Пасажі” тощо³¹). Зрештою, згодом часопис вже повідомляв про вбивства тих, кого попередньо називав у числі провокаторів³². Окрім того, adeptів підпілля спеціально навчали, щоб ті не вдавалися в жодні дискусії з незнайомцями та поліцією, бо це може призвести до провалу (“всипки”) та лише підтвердити негативний стереотип галицького українця у польському соціумі: “А за короткий час читаєш уже на сторінках польської преси: «компльот бандитуф, гайдамакуф наодерване (sic!) Галіції Всходне (sic!)» або знов «афера політична шпегув рускіх, викрице велкего арсеналу броні»” і т. п.³³.

Підпільник, повчала редколегія, має діяти так, щоб непомітно завдати ворогові якнайбільшої шкоди. Це людина конспірації, замаскована й надзвичайно обережна в поведінці з іншими, до чого зобов’язують правила нелегальної організації: “...осторожність, хитрість супроти ворога, маломовність та безоглядне додержування тайни”³⁴. При цьому особливу увагу ідеологічні інструктори УВО приділяли листуванню. В умовах боротьби, наголошували вони, тексти листів, якими обмінюються “революціонери”, мають бути максимально стислими, обгичними, без компрометуючих деталей, а після прочитання – знищеними: “...кожному співробітникові підпольної організації повинно лежати на серці обмежувати свою кореспонденцію до мінімуму, кореспонденцію в справах організації писати надзвичайно конспіративним способом, а вже впрост невідвільним вчинком, каригідним злочином і недбальством являється переховування всякої кореспонденції у себе вдома або у знайомих людей, замість того, щоб їх сейчас по виконанню доручення знищити”³⁵. Тому в колонках поряд з основним матеріалом часопису редактори зверталися до своїх прихильників із закликами: “Вистерігайтесь провокаторів! Пам’ятайте, що кожний ваш лист проходить поліц. цензуру! Не говоріть про справи У.В.О. на публичних місцях!” тощо.

Водночас члена УВО зображали людиною дії, яка без вагань вдається до радикальних методів, навіть до терактів. Знаменно, що для їх етичного виправдання анонімний автор “Сурми” не тільки змальовував загрозливий образ ворога, який щодня наступає, “з насолодою наносить удар за ударом”, масово тероризуючи галицьких українців. Анонім покликався також на поетичну фразу Адама Міцкевича “Gwałt gwałtem się odciska”, трактуючи її як підтверджену “генієм супротивників” власну тезу: “...на масовий терор мусимо відповісти відповідно до наших сил індивідуальним терором”³⁶. Зрештою, низка таких актів в історіософії УВО мала наблизити час утопічної в тодішньому контексті останньої битви за волю: “Кожний атентат, кожна саботажа, кожний хоч би найменший чин члена У.В.О. не сміє бути ціллю сам для себе, але малим тільки колісцем у ланцюгу цілого ряду чинів, яких остаточною метою є підготовка цілого народу до повстання”³⁷.

³¹ Вистерігайтесь провокаторів! // Там само.

³² Хроніка // Там само. – С. 8.

³³ Держи язик за зубами! // Там само.

³⁴ Основи конспірації // Там само. – Ч. 3. – С. 6.

³⁵ Там само. – С. 7.

³⁶ Роля індивідуального терору в підпольній боротьбі // Сурма. – 1927. – Ч. 3. – С. 3.

³⁷ Про що треба тямити нам в нашій дальшій діяльності // Там само. – Ч. 4. – С. 2.

Теракти розглядали як своєрідні послання, адресовані владі й суспільству, ефективні інструменти політичної пропаганди галицьких українців, які перманентно воюють з Польщею та її прихильниками. Польській владі та соціуму ці послання мали, очевидно, демонструвати силу та сіяти страх, паніку; натомість серед українців, за задумом УВО, навпаки, мали би стати обнадійливим знаком та консолідуючим чинником: “Атентат Федака, замах на Войцеховського, вбивство зрадника Твердохліба, велика акція саботажів у 1922-гому році, що знищила кількасот польських дворів, терористична акція проти адміністративних органів польської влади, проти польських зайд-колоністів та проти українських зрадників, вся ця акція У. В. О... причинилася до закріплення проти польських настроїв і до створення одноцілого проти польського фронту, та посіяла і в найбільших слабодухів зневіру в тривкість польського режиму”, – доволі оптимістично зауважували підпільники наприкінці 20-х років³⁸.

Тому редакція “Сурми” подавала, наприклад, оповідання про напади на “ворожі об’єкти”, описані з погляду виконавців-бойовиків. Так, в одному з есе його автори обґрунтовували атаку на поліцейський постерунок у “маленькому повітовому містечку з брудним ринком і декількома нечистими вуличками”. Насамперед вони вказували на експансію польських державних та громадських організацій, які поглинули місцеві українські інституції: “...там, де бив живчик українського життя в час визвольних змагань, розпаношилися наші кати”³⁹. Урядові установи містечка, з погляду підпільників, були символом знущання над усім українським (на тій “адміністративній” вулиці було чути тільки сльози й стогін бідного селянина), а поліцейний відділок – катівнею “наших революціонерів”, “гніздом шершнів”, яких необхідно “викурити”. Ліквідація двох місцевих поліцаїв також вписувалася в логіку українського підпілля: “...над ними запов присуд смерті – не тому, що вона нам була спеціально потрібна, а для прикладу, що й ми зможемо карати, коли цього треба”⁴⁰. Зрештою, ціла акція була подана як безумовне й безстрашне виконання наказу, що надійшов від керівництва організації та місцевого провідника. При цьому напад описували як ідеальний, такий, що – при мовчанці усіх учасників – не залишив поліції жодних доказів і, отже, залишився непокараним. Навпаки, його зображали лише прелюдією подальших акцій, в яких підпільники мали розмовляти з владою мовою сили: “Надійшов момент. Провідник дав знак. Ми стиснули собі взаємно руки й пішли... Огнена проба – перший виступ. За ним послідуєть дальші. Власть імущі дорого заплатили свою службу катів”⁴¹.

Ідеалом українського “боевика” зображали галицьких підпільників, які пройшли польські в’язниці, зокрема допити в львівських Бригідках чи тюрмі на “Баторого”. Тюремними сюжетами автори підпільного видання намагалися сформувати привабливий образ революціонера, який витримує фізичний та психологічний тиск, потай насміхаючись зі своїх супротивників. При цьому польські слідчі тут змальовані як підступні люди: спочатку навіть розмовляють українською, пропонуючи допитуваним спеціальні галюциногенні папіроски, але, відчувши опір, переходять

³⁸ Пропаганда // Там само. – Ч. 5. – С. 1.

³⁹ Напад на постерунок // Там само. – С. 3.

⁴⁰ Там само. – С. 5.

⁴¹ Там само.

на польську й вдаються до різних тортур, щоб одержати потрібні свідчення. Не дивно, що редактори нелегального часопису з очевидною радістю сповіщали про смерть відомого своїм садизмом слідчого Кайдана (“звіра в людській подобі”), описуючи її як “помсту богів й природи”: “І хочай оминув він караючу руку В. О., то все таки Немезіс пімстила його злочини”⁴².

Водночас самі в’язниці в “Сурмі” зображені в особливому місці, де “польська влада”, починаючи з австрійського часу, мучить українських вояків, інтелігентів, духовенство. У такий спосіб сама польська присутність на Західній Україні для підпільників була синонімом репресій: “В’язниця стала такою звичайною річю в Галичанина-Українця, що тепер навіть соромно кому-небудь признатися, що не сидів замкнений”⁴³. Знаменно, що й саме міське середовище Львова в цьому контексті зображене настільки ж ворожим для українського підпільника, як і в’язниці в ньому: “Мене перевели з Бригідок на Баторого. Крізь місто, повне злоби й ненависти, крізь товпу, що кидала обидами й прокльонами, перейшов я з кількома товаришами, мов у сні, і знов зачинилися за мною важкі тюремні брами”⁴⁴. Поряд із постаттю досвідченого підпільника, який “пересидів не в одній польській тюрмі”, видання пропагувало образ неофіта-юнака, який підо впливом ідеологем й лозунгів УВО (“Незалежна Соборна Україна”, “Проч з Ляхами і Москалями”) переступає межу страху та приймає рішення віддатися “святій справі”⁴⁵. З іншого боку, на сторінках часопису з’являвся й образ жінки-революціонерки та політичного в’язня: “...мусимо підчеркнути... цю повну пожертви солідарність українських дівчат, які мимо того, що тюремна влада признала їм скорше деякі полегші, видержали голодівку нарівні з мущинами”, – із задоволенням відзначали автори, описуючи протестне голодування політв’язнів із львівської тюрми на вул. Стефана Баторія у 1927 р.⁴⁶. Водночас зразком української підпільниці на той час уже стала Ольга Басараб (Басарабова, в окремих текстах – Бесараб, Бесарабова). Її поведінку вважали підтвердженням тези про незламність жінок-підпільниць: “Досі ще не було випадку, щоби зрадила арештована жінка... Ольга Бесараб мовчала, як гриб, і сконала, не вимовивши ні слова. Хиба є такі слова в людській мові, якими можна би звеличати цю жінку-мученицю, жінку-героя?”⁴⁷.

Загалом уже перший річник “Сурми” визначив загальне спрямування її та інших видань УВО (згодом – ОУН) кінця 20-х – початку 30-х років ХХ ст. Звичайно, в цьому середовищі були намагання підвести під діяльність українських підпільників якусь загальну теоретичну платформу. Одним із наслідків цього стала поява альтернативної донцовській концепції “Націократії” М. Сціборського (Париж, 1935) з концепцією авторитарної та унітарної України.

Проте сама організація не приховувала, що закликає передовсім до насильницького повалення державного ладу Польщі й тих країн, суспільний устрій яких вважала нелегітимним (або, принаймні, неморальним), насамперед СРСР. Водночас її лідери пропагували ідею побудови України з усіх етнічних українських територій, незважаючи на їхню політичну належність. На зламі 20–30-х років це означало, фактично,

⁴² Хроніка // Сурма. – 1927. – Ч. 5. – С. 8.

⁴³ Допит // Там само. – Ч. 2. – С. 3.

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ Хвиля рішення // Там само. – Ч. 3. – С. 3–5.

⁴⁶ Хроніка // Там само. – С. 8.

⁴⁷ Наше жіноцтво (Надіслана стаття) // Там само. – Ч. 5. – С. 5.

радикальну перебудову всіх міжнародних відносин у Східній Європі. У такому контексті книги, часописи і “летючки” УВО мали відігравати не стільки теоретичну, скільки практичну функцію: формувати нові покоління підпільників, а в перспективі стати стимулом для “всенародного” повстання у Західній Україні, яке мало би ґрунтовно змінити розклад сил не лише в цьому регіоні, а й на континенті загалом.

Реакції читачів: дилеми ідеї й чину. Идеологеми, які, з одного боку, розповсюджували прихильники Дмитра Донцова, а з іншого – односторонні Євгена Коновальця, в галицькому українському соціумі міжвоєнного періоду сприймали неоднозначно. До цього спричинилася погано прихована конкуренція між обома середовищами та їхніми лідерами. Невипадково Д. Донцов навіть після Другої світової війни змушений був захищати свій “Націоналізм” від звинувачень ідеологів ОУН. Частина з них закидали редакторові “Вісника”, що його робота була аморальною та шкідливою для національно-визвольної боротьби. Це, звичайно ж, роздратувало автора, який вважав, що саме його праця дала зневіреним галицьким українцям нові революційні ідеали, на які можна було надійно орієнтуватися⁴⁸. Водночас у свідомості багатьох учасників підпільного руху в міжвоєнній Галичині ідеї з видань УВО і “Літературно-наукового вісника” взаємно накладалися. Їх захоплювала як риторика Донцова, так і практичні імперативи дописувачів “Сурми”.

Причина крилася, зокрема, й у політичних симпатіях багатьох молодих галичан 20–30-х років, які переймали їх від своїх західноєвропейських сучасників. Так, не лише “вісниківський” дискурс й тексти “Сурми” були пронизані апологетикою ніцшеанства, безстрашного героя-надлюдини та прославленням вождя – політичного генія, який гіпноотично діє на маси. Образ провідника та його “сильної руки” в різних варіантах був необхідним елементом риторичних та політичних систем багатьох європейських країн. Також не випадковими і в текстах “Вісника”, і серед прихильників “Сурми” були алюзії до німецьких, італійських, іспанських (чи, з іншого боку, ірландських та литовських) політичних ідей та реалій. Аж до Другої світової війни частина галичан й представників східноукраїнської політичної еміграції, які вважали комунізм злом, вбачали у представниках більшості з цих режимів (націонал-соціалістах, фашистах, фалангістах) борців за національну гідність та добробут власних народів. Багатьох із них об’єднували антипольські й антирадянські настрої, які активно розповсюджували тогочасні легальні й нелегальні українські видання. Так, серед галицьких українців був доволі поширеним образ “польських звірств” – з одного боку, та комуністичних репресій у СРСР – з іншого. Відповідно, відгомін серед них знаходили різні ідеї, зокрема ідентифікація себе самих із недержавним підневільним народом, який бореться за своє визволення й виживання і якому для захисту своїх національних прав можна вдаватися до будь-яких екстремальних кроків.

Звичайно, далеко не всі поділяли радикальну ідеологію й лозунги, а тим більше їх реалізацію у вигляді “чину”: саботажу, терактів, експропріаційних нападів тощо. Певна частина галичан, цілком ймовірно, дотримувалася конформістської позиції, сприймаючи перебування в Польській державі після 1922 р. доконаним фактом, з яким потрібно змиритися. Натомість офіційний дискурс, який розповсюджували польські медіа, змушував оцінювати акції УВО–ОУН як дії “українських

⁴⁸ Донцов Д. Націоналізм / Д. Донцов. – Лондон; Торонто, 1966. – С. 4, 6.

терористів”⁴⁹. Реакція польського суспільства, наприклад, на резонансний “процес Біласа й Данилишина” 1932 р. була сумішшю ненависті, страху і певної поваги до тих, кого називали “українськими замаховцями”. З одного боку, польська преса описувала хід судових засідань у стилі “кримінальної сенсації” та заздалегідь вважала виконавців нападу в Городку державними злочинцями⁵⁰. Проте польські журналісти досить об’єктивно й точно передавали для своїх видань останні слова підсудних, відзначали їхню спокійну поведінку на суді й особливо наголошували, що навіть “представники ППС телеграфічно просили Голову Держави про помилування українців”⁵¹. Така інформаційна політика впливала на поведінку частини галичан.

Галицькі політики, опозиційні до ОУН і УВО, осуджували їхню пропагандистську діяльність як таку, що провокувала молодих людей на необдуманий і нічим не виправданий ризик, загрожувала їхньому життю тощо. Зокрема соціалісти вважали, що українське націоналістичне підпілля абсолютно нелогічно вибирало об’єкти нападу та жертви атентатів, не досягаючи жодної мети, а лише провокуючи репресії польської влади. Цієї думки в багатьох випадках дотримувалися й люди, які симпатизували “українським революціонерам”. У цьому звинувачували й загальний тон таких видань, як ЛНВ, “Вістник” і “Сурма”, які вважали рупорами націоналістичного середовища. Знаною була також негативна реакція на акти індивідуального терору з боку ерархії Греко-Католицької Церкви, яка також мала значний авторитет серед українського населення. У цьому середовищі розповсюдження ідей, за які агітували націоналісти, також вважали небажаними, навіть шкідливими.

Поряд із тим, український антипольський рух у міжвоєнний період став навіть об’єктом художніх творів. Зокрема в 1926 р. на полицях львівських книгарень під псевдонімом Ю. Р. Крука-Мазепинця з’явилася повість Юліана Редька “Дурні діти (Хроніка наших днів)”. Її персонажі – молоді українські патріоти, які гаряче підтримують ідею таємних студентських товариств і Таємного українського університету, видають нелегальний часопис, за що потрапляють до в’язниці. Однак попри тортури в львівських тюрмах юнаки незламно відстоюють власні погляди. Знаменно, що одне із звинувачень польських слідчих – читання, розповсюдження й видання нелегального журналу зі символічною назвою “Фенікс”. Водночас один із героїв твору – колишній вояк Української галицької армії (УГА), сповнений рішучості “поробити з наших хлопців ... ірландців”, справді переходить від слів до дії, і його страчують. Передсмертний лист персонажа, яким закінчувався текст Ю. Редька, змальовував підпільників у героїчних і трагічних барвах. Автор переконує, що вони воїни нової, нескінченної боротьби з ворогом (польською владою). Бійці за волю жертвують усім у житті, проте їх недооцінюють, вважаючи нерозсудливими особами, що займаються безперспективною справою: “... війна не скінчилася, а перейшла лише в іншу фазу... А ця друга війна страшніша, тяжча, безпощадна, кінця її не видно й певно ні один зі тих, що її починали, кінця не побачить. Щораз

⁴⁹ Так, зокрема, окреслювали учасників замаху на Броніслава Перацького у 1936 р.: *Sprawa terrorystów ukraińskich // Głos Poranny (Łódź)*. – 1936. – 26 maja 1936.

⁵⁰ Див.: *Wysiłki obrońców ukraińskich w obronie zamachowców przed karą śmierci // Głos Poranny (Łódź)*. – 1932. – 22 grudnia.

⁵¹ Див.: *Wyrok wykonano. Trzej zamachowcy ukraińscy skazani na śmierć przez powieszenie // Nowy Dziennik Łódzki*. – 1932. – 23 grudnia; *Wyroki śmierci we Lwowie // Głos Poranny (Łódź)*. – 1932. – 23 grudnia.

свіжі ряди борців ітимуть у бій і будуть гинути лише на те, щоб своєю кров'ю звати до бою інших, щоб не втихала воєнна пісня... Я засуджений до смерти бути бурлакою, самотнім. Се доля всіх, що ... не захотіли вклонитися ворогу, вкласти шию в ярмо, що не зреклися ясної мрії. Ми всі самі себе засудили на самотність, опущення, смерть на тюремному подвір'ї чи в гнилих казематах, а по смерті – на милосердя свого громадянства... Це останнє найболючіше. Так, ми лише дурні діти в їхніх очах”, – з боєм зауважував підпільник⁵². Твір закінчився недвозначним зверненням одного з персонажів, який закликав читачів позбутися страху та стати “новими людьми”: “Нам треба інших громадян, цілком інших від тих старих невольників. Кров Павла й інших героїв буде засівом, з якого виросте новий люд, а я всі свої зусилля покладу на дальшу працю й виховання нових громадян, громадян-революціонерів!”⁵³. Не дивно, що книга Юліана Редька (надрукована в Берліні, але видана нібито під грифом львівсько-київського видавництва “Український прапор”) швидко була знята з продажу та заборонена до розповсюдження в Польщі. Сам її автор довгі роки боявся судового переслідування, під страхом конфіскації й ув'язнення перебував видання у власній бібліотеці під обкладинкою іншої книги. Натомість повість Редька перейшла до “тайної” лектури. Її читали, передаючи з рук у руки, причому псевдонім автора так і залишився нерозкритим⁵⁴. Знаменно, що “Дурні діти” перевидавали в еміграційних центрах, зокрема в 1941 р., у часі Другої світової війни та середині 50-х років. Водночас книга Крука-Мазепинця, в дечому орієнтувалася на той самий ідеал революціонера, який (хоч і по-різному) трактували і прихильники Донцова, і симпатички Коновальця.

Це лише підсилювало актуальність цієї та подібних книг у різні періоди та різних середовищах, а також засвідчувало загальну тенденцію: українські легальні й нелегальні видання, що різними способами розповсюджувалися галицьким соціумом у 20–30-х роках, прямо й опосередковано сформували світоглядну позицію тих, хто віддавав своє життя за українську ідею в національно-визвольній боротьбі на теренах Західної України 40–50-х років ХХ ст. Образ безстрашного героя-повстанця, підпільника, заклики до аскетизму й дисципліни, загострене відчуття національної гідності, антипатії до комунізму й національного гноблення загалом – усі ці ідеологеми, розповсюджені легальними й нелегальними виданнями, стали складовою ментальності багатьох молодих галичан й вплинули на їхній вибір в екстремальних умовах реальної війни. Це, власне, той випадок, коли “стиль” (художні й публіцистичні тексти та викладені в них ідеї) став “сталлю” (реальною зброєю).

Roman Holyk. Style like Steel: The Legal and Illegal Literature and the Formation of the Ideological Concepts of the Ukrainian Liberation Movement in Galicia in the 1920s–1930s

The article analyses the development of the ideological concepts and the stereotypes of the Ukrainian liberation movement in the interwar Galicia with the special focus on the

⁵² Цит. за: *Крук-Мазепинець Ю.* (Юліан Редько) Дурні діти (Хроніка наших днів) / Ю. Крук-Мазепинець (Юліан Редько). – Львів, 2012. – С. 155.

⁵³ Там само. – С. 156.

⁵⁴ Там само. – С. 4–25.

discourses of the two periodicals: Dmytro Dontsov's "Literaturno-Naukovyj Visnyk" / "Vistnyk" and underground publication of the Ukrainian Military Organization "Surma".

Key words: Ukrainian liberation movement, literature, ideology, stereotypes, Galicia, "Literaturno-Naukovyj Visnyk" / "Vistnyk", "Surma".

Роман Голик. Стиль как сталь: легальная и нелегальная литература и формирование идеологических концептов украинского освободительного движения в Галичине (20–30-х годов XX века)

Исследовано развитие идеологических концепций и стереотипов украинского освободительного движения в Галичине между двумя мировыми войнами. Особенное внимание уделено анализу стиля и образов тогдашней прессы национально-патриотического (националистического) направления на примере донцовского "Литературно-научного вестника", "Вестника" и "Сурмы" – подпольного издания Украинской военной организации.

Ключевые слова: украинское освободительное движение, литература, идеология, стереотипы, Галичина, "Литературно-научный вестник", "Вестник", "Сурма".